

Mirta Benšić i Nataša Šarlija*

UDK 331.1:331.042:331.8.9

Izvorni znanstveni rad

ANALIZA UTJECAJA KARAKTERISTIKA PODUZETNIKA¹ NA BROJ UPOSLENIH U HRVATSKIM PODUZEĆIMA²

Rad autorica jedan je model istraživanja utjecaja na broj uposlenih u hrvatskim poduzećima. Uzorak na kojem je provedeno istraživanje činilo je 200 poduzeća u Hrvatskoj. Analizirani su utjecaji konkurencije, proizvodne tehnologije i usluga na tržištu, iskustva i obrazovanje poduzetnika i novog i kupljenog poduzeća na implementaciju strategije poduzeća i utjecaji kvantitativnih i kvalitativnih metoda implementacije strategije poduzeća, hijerarhijske strukture, prihoda poduzeća i iskustva, obrazovanja i spola poduzetnika na broj uposlenih u hrvatskim poduzećima.

Uvod

Stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj u godini 1997. iznosila je 19,48%³, a 1998. iznosila je 23,80%⁴. Dakle, nezaposlenost je jedan od najozbiljnijih problema s kojim se Hrvatska mora suočiti. Istraživanje stopa nezaposlenosti i analiza utjecajnih čimbenika najčešće se provode u okviru makroekonomskih teorija i agregatnih varijabli. Istraživanje i kvantificiranje doprinosa poduzetništva u generiranju novih radnih mjesta ili u realizaciji sa stopom zaposlenosti intrigantno je istraživačko područje. Drucker ističe tri ključne poduzetničke zadaće: (1) podizanje uspješnosti

---

* M. Benšić, doktor znanosti, docent Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Osijeku. N. Šarlija, magistar znanosti, asistent Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Članak primljen u uredništvu: 12. 04. 2000.

¹ U ovom radu pod pojmom "poduzetnik" podrazumijeva se "vlasnik".

² Rad je napravljen u okviru projekta 010001 "Poduzetnička paradigma i praksa" što ga financira Ministarstvo znanosti i tehnologije RH, a projekt se odvija na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Osijeku od godine 1996.

³ Statistički ljetopis Republike Hrvatske 1998., str.111; Statistički ljetopis Republike Hrvatske 1999., str.150.

⁴ Statistički ljetopis Republike Hrvatske 1999., str.112; Statistički ljetopis Republike Hrvatske 1999., str.150.

postojećeg poslovanja; (2) pronalaženje i aktiviranje novih potencijala; (3) osiguravanje budućnosti poslovanja.⁵ Poduzetništvo se često pojavljuje kao generator novih proizvoda i novih radnih mjesta. Naime, otvaranjem poduzeća i upošljavanjem ljudi, poduzetnici utječu na smanjivanje nezaposlenosti i pomažu u ekonomskom restrukturiranju. Stoga je veoma značajno istražiti što i na koji način utječe na broj uposlenih u poduzećima hrvatskih poduzetnika.

Ovaj je rad jedan model istraživanja utjecaja na broj uposlenih u poduzećima hrvatskih poduzetnika.⁶ Početni oblik modela postavljen je na osnovi prijašnjih istraživanja u tome području. Tako je poznato da posjedovanje visokog obrazovanja poboljšava izvođenje određenih funkcionalnih i strateških poteza, što bi moralo pridonositi akceleriranom rastu poduzeća (Roper, 1998.). No, dosad se pokazalo da u Hrvatskoj stupanj obrazovanosti poduzetnika ne utječe na broj uposlenih u njihovim poduzećima (Šarlija, 1999.). Dalje, muškarci koji se bave poduzetništvom zapošljavaju više ljudi nego što ih zapošljavaju žene poduzetnice (Šarlija, 1999.). Isto je tako poznato da stariji poduzetnici osnivaju poduzeća koja zapošljavaju više ljudi (Mata, 1996.). Na broj uposlenih, pored navedenoga, utječe i hijerarhijska struktura poduzeća.

Sva spomenuta saznanja prijašnjih istraživanja ispituju samo izravne utjecaje odabranih varijabli na broj uposlenih u poduzećima. Zadaća bi ovog istraživanja bila otkriti koji su i kakvi posredni i neposredni utjecaji na broj uposlenih u poduzećima hrvatskih poduzetnika, da bismo bolje razumjeli poduzetništvo u Hrvatskoj i na taj način sugerirali moguće smjernice razvitka i poticanja poduzetništva. Završni model formiran je usklađivanjem početnog modela s podacima koji su prikupljeni godine 1997. na 200 poduzeća u Hrvatskoj.

Model

Za opisivanje spomenutih utjecaja autorice su se koristile modelom strukturnih jednadžbi koji omogućuje uspostavljanje linearne veze između varijabli u obliku⁷:

$$\eta = B\eta + \Gamma\xi + \zeta$$

⁵ Deželjin, J., Deželjin, J., Dujanić, M., Tadin, H., Vujić, V.: "Poduzetnički menadžment", Alinea, Hita-consulting, M.E.P. Consult, Sveučilište u Rijeci, Zagreb, 1999., str. 41.

⁶ U empirijskom istraživanju korišten je INSEAD-ov upitnik Entrepreneurship and Strategy Questionnaire, preveden na hrvatski jezik i primijenjen na reprezentativni uzorak vlasnika malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj. Istraživanje za potrebe projekta "Poduzetnička paradigma i praksa", provela je agencija "Puls" godine 1997.

⁷ Bollen, K. A.: "Structural Equations with Latent Variables", John Wiles & Sons, New York, 1989.

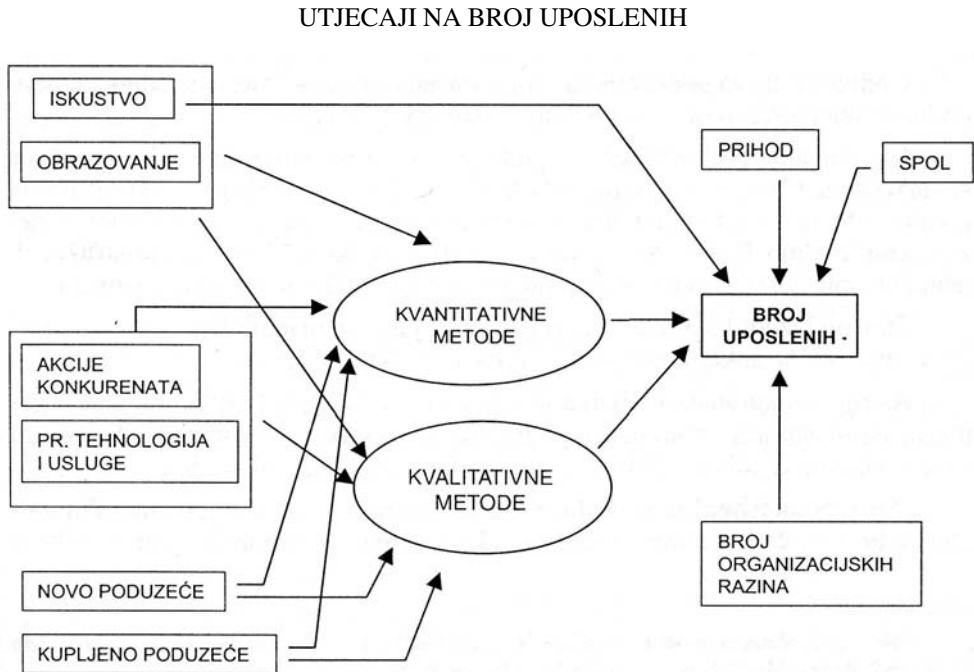
gdje je:

- η vektor endogenih varijabli
- B** matrica koeficijenta endogenih varijabli
- Γ matrica koeficijenata egzogenih varijabli
- ξ vektor egzogenih varijabli
- ζ vektor grešaka modela

Istraživanjem su ispitani ovi utjecaji: (a) utjecaji konkurencije, promjene proizvodne tehnologije i usluga na tržištu, iskustva i obrazovanja poduzetnika i novog i kupljenog poduzeća na implementaciju strategije poduzeća, (b) utjecaji kvantitativnih i kvalitativnih metoda implementacije strategije poduzeća, hijerarhijske strukture, prihoda poduzeća i iskustva, obrazovanja i spola poduzetnika na broj uposlenih u poduzećima hrvatskih poduzetnika.

Shematski prikaz ispitanih utjecaja nalazi se na slici 1.

Slika 1.

pravokutnici označavaju manifestne varijable, a elipse latentne varijable

Cilj je ovoga rada obuhvatiti veliki broj varijabli koje utječu na broj uposlenih i postaviti model koji će sadržati i posredne i izravne utjecaje na broj uposlenih u poduzećima hrvatskih poduzetnika. Na taj se način htjelo iskoristiti međusobne veze koje postoje između varijabli uključenih u istraživanje. Upravo je to omogućila metoda strukturnih jednadžbi. Naime, ta metoda simultano procjenjuje skup odvojenih, ali međusobno ovisnih jednadžbi regresije.⁸ Na taj je način dobijen jedan od mogućih modela kojim su opisani utjecaji na broj uposlenih.

Varijable

Broj uposlenih jest varijabla kojom se mjeri rast poduzeća. Istraživanjem je bilo obuhvaćeno 200 poduzeća. Broj uposlenih kretao se u rasponu od 1 do 250 uposlenih s $AS^9=34,45$ i $SD^{10}=46,73$.

Novo poduzeće dihotomna je varijabla s vrijednostima 0 i 1, definirana tako da 1 označuje novo poduzeće, a 0 ostala poduzeća. U uzorku 62% analiziranih poduzeća čine nova poduzeća.

Kupljeno poduzeće dihotomna je varijabla gdje vrijednost 1 predstavlja kupljeno poduzeće, 0 ostala poduzeća. Među analiziranim poduzećima 19,5% kupljena su poduzeća.

Prihod poduzeća jest varijabla koja predstavlja godišnji prihod od prodaje, a vrijednosti su izražene u DEM. ($AS=654490$; $SD=418412$).

Godine iskustva poduzetnika - to je varijabla koja predstavlja radno iskustvo poduzetnika izraženo brojem godina. ($AS=19,5$; $SD=9,5$).

Obrazovanje poduzetnika varijabla je s ovim modalitetima: (1) nezavršena srednja škola; (2) završena srednja škola; (3) stručni ili tehnički ispit; (4) nezavršen fakultet; (5) završen fakultet. Među ispitanim poduzetnicima njih 0,5% imaju nezavršenu srednju školu, 20,6% završenu srednju školu, 7,5% imaju stručni ili tehnički ispit, 8,5% ima nezavršen fakultet i 62,8% fakultetski su obrazovani.

Spol poduzetnika dihotomna je varijabla, gdje 0 označuje žene, a 1 muškarce. Žene čine 18,5% anketiranih poduzetnika, a muškarci 81,5%.

Akcije konkurenata varijabla je mjerena intervalnom ljestvicom, gdje 1 označuje da su akcije konkurenata u području poduzetnikove dominantne djelatnosti veoma lako predvidive, a 7 da su nepredvidive. ($AS=3,24$; $SD=1,86$).

Proizvodna tehnologija i usluge - to je varijabla mjerena intervalnom ljestvicom, gdje 1 znači da se proizvodna tehnologija i usluge u području poduzetnikove

---

⁸ Hair, J. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L., Black, W. C.: "Multivariate Data Analysis with Readings", Prentice Hall, Ney Jersey, USA, 1995., str. 622.

⁹ AS je aritmetička sredina.

¹⁰ SD je standardna devijacija.

dominantne djelatnosti ne mijenjaju često, 7 da se mijenjaju veoma često i značajno. (AS=3,73;SD=2,02)

U model se uključene dvije latentne varijable. Prva se naziva kvantitativne metode, a tvore je tri manifestne varijable, učestalost primjene kojih su u svojim poduzećima poduzetnici morali označiti na intervalnoj ljestvici, gdje 1 znači da se pojedina metoda veoma rijetko ili ponekad koristi, a 7 znači veoma često, odnosno intenzivno korištenje te metode:

- (1) Dugoročno prognoziranje prodaje, profita i prirode tržišta (AS=3,82;SD=2,2).
- (2) Dugoročno prognoziranje tehnologije bitne za proizvode i usluge poduzeća (AS=3,85;SD=2,25).
- (3) Planiranje dugoročnih investicija (AS=4;SD=2,3).

Druga latentna varijabla nosi naziv kvalitativne metode, a sastavljena je od dviju manifestnih varijabli, učestalost primjene kojih su ocjenjivali poduzetnici ocjenama od 1, što znači rijetku uporabu, odnosno uporabu u malom dijelu poduzeća, do 7, što označuje učestalo korištenje, odnosno korištenje svuda u poduzeću:

- (1) Tehnike kreativnog razmišljanja (AS=2,8;SD=2,53),
- (2) Procjena mogućnosti i sustavna potraga za akvizicijama, novim investicijama i novim tržištima (AS=3,55;SD=2,49),

Broj organizacijskih razina u poduzeću (upravni odbor, glavni direktor, odjelni upravitelj, pododjelni upravitelj, poslovođa, predradnici) varijabla je koja predstavlja broj razina koje postoje u svakom poduzeću. U 28,8% poduzeća postoji samo jedna razina. Dvije razine postoje kod 25,3%, tri u 19,7%, četiri u 12,6% poduzeća. Pet ili šest razina ima 13,6% ispitanih poduzeća (AS=2,58;SD=1,5).

Podaci

Uzorak na kojem je provedeno ovo istraživanje obuhvatilo je 200 poduzeća u Hrvatskoj. Izbrano je 100 malih i 100 srednjih poduzeća. Poduzeća su birana sistematskim izborom iz adresara sortiranog prema djelatnostima poduzeća s gotovo fiksnim korakom, čime je implicitno osigurana i ravnomjerna zastupljenost poduzeća prema područjima djelatnosti. Anketiranje poduzetnika provedeno je godine 1997. Kriterij veličine poduzeća prije početka istraživanja određen je prema Zakonu o poduzećima, kojim je definirana veličina poduzeća prema broju uposlenih, prema ukupnom prihodu i prema osnovnim sredstvima. Budući da veliki broj poduzeća podatke o ukupnom prihodu i o osnovnim sredstvima ne objavljuje u poslovnom adresaru, kao glavni kriterij upotrijebljen je broj uposlenih, pri čemu malo poduzeće broji 1 do 15, a srednje 16 do 200 zaposlenih. Dva poduzeća broje više od 200 zaposlenih. Anketiranje je provedeno u 7 gradova u Hrvatskoj: Zagreb, Rijeka, Split, Osijek, Varaždin, Čakovec i Pula.

Rezultati

Podaci su analizirani primjermom CALIS procedure programskog paketa SAS. Budući da definirane varijable nisu normalno distribuirane, izabrana je metoda najmanjih kvadrata kao metoda usklađivanja korelacijskih matrica, čime se procjenjuju parametri u modelu strukturnih jednadžbi.¹¹ Slika 2. pokazuje model kojim su, u sklopu definiranih varijabli, postignute najbolje vrijednosti kriterija prilagođivanja ($GFI^{12}=0,9546$; $AGFI^{13}=0,8728$; $RMR^{14}=0,0686$) i najveća vrijednost koeficijenta determinacije $R^2=0,62$. U tablici 1. dani su koeficijenti totalnih utjecaja na broj uposlenih.

Tablica 1.

KOEFICIJENTI TOTALNIH UTJECAJA ODABRANIH VARIJABLI NA BROJ UPOSLENIH

Varijable	Broj uposlenih
Obrazovanje poduzetnika	-0,0376
Akcije konkurenata	0,0151
Proizvodna tehnologija i usluge	0,0089
Novo poduzeće	0,0064
Kupljeno poduzeće	0,0570
Godine iskustva poduzetnika	0,1142
Kvantitativne metode	0,1601
Kvalitativne metode	-0,0741
Spol	0,0394
Prihod poduzeća	0,0940
Broj organizacijskih razina poduzeća	0,6833

¹¹ Bollen, K.A.: "Structural Equations with Latent Variables", John Wiles & Sons, New York, 1989.

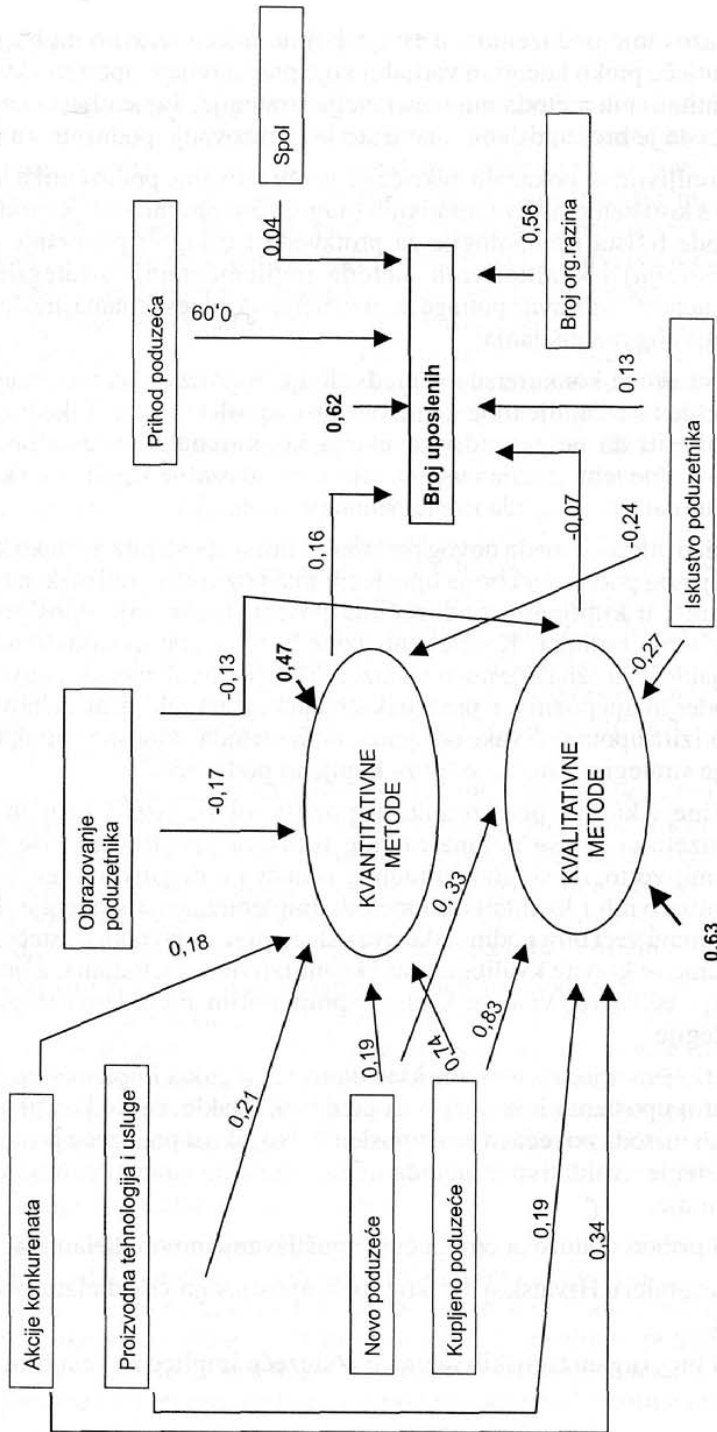
¹² Goodness of fit model; Bollen, K.A.: "Structural Equations with Latent Variables, John Wiles & Sons, New York, 1989., str. 276-279.

¹³ Adjusted goodness of fit model; Bollen, K.A.: "Structural Equations with Latent Variables", John Wiles & Sons, New York, 1989, str. 276-279.

¹⁴ Root mean-square residual; Bollen, K.A.: "Structural Equations with Latent Variables", John Wiles & Sons, New York, 1989., str. 257-262.

Slika 2.

KOEFICIJENTI MEĐUSOBNIH UTJECAJA VARIJABLI

* broj poduzeća za koje je osoba radila prije poduzetničkog pothvata
 ** osnivanje/kupovanje poduzeća samostalno ili s partnerima

- (1) Obrazovanje poduzetnika u Hrvatskoj ne utječe izravno na broj uposlenih, ali, utječe preko latentnih varijabli koje predstavljaju upotrebu kvalitativnih i kvantitativnih metoda implementacija strategije. Taj je utjecaj negativan a to znači da je broj uposlenih manji što je obrazovanje poduzetnika veće.
- (2) Zanimljivim se pokazalo otkriće da je obrazovanje poduzetnika u negativnoj vezi s korištenjem i kvantitativnih (dugoročno prognoziranje prodaje, profita, prirode tržišta i tehnologije za proizvode i usluge i planiranje dugoročnih investicija) i kvalitativnih metoda implementacije strategije (procjena mogućnosti i sustavne potrage za akvizicijama, investicijama, tržištima, tehnike kreativnog razmišljanja).
- (39) Što su akcije konkurenata nepredvidivije, a proizvodna tehnologija i usluge se češće i značajnije mijenjaju, to je broj uposlenih veći. Također je potrebno primijetiti da nepredvidivost akcija konkurenata i učestalije mijenjanje proizvodne tehnologije i usluga utječu na učestalije korištenje i kvalitativnih i kvantitativnih metoda implementacije strategije.
- (4) Totalan utjecaj između novog poduzeća i broja uposlenih, jednako kao i između kupljenog poduzeća i broja uposlenih ima pozitivan predznak, a to znači da u novim i u kupljenim poduzećima postoji tendencija upošljavanja, a ne otpuštanja radnika. Koeficijenti između upotrebe kvantitativnih metoda i varijable koja označuje novo poduzeće i kvalitativnih metoda i novog poduzeća također imaju pozitivan predznak što upućuje na zaključak da novo poduzeće favorizira upotrebu svake od spomenutih metoda, odnosno tehnika implementacije strategije. Isto vrijedi i za kupljeno poduzeće.
- (5) Godine iskustva poduzetnika u pozitivnoj su vezi s brojem uposlenih. Poduzetnici s više godina radnog iskustva upošljavaju više ljudi, ali je zanimljivo to, da su godine radnog iskustva u negativnoj vezi s primjenom kvantitativnih i kvalitativnih metoda implementacija strategije. Poduzetnici koji imaju veći broj godina iskustva oslanjaju se uglavnom na stečeno iskustvo, a manje se koriste kvalitativnim i kvantitativnim metodama, a oni koji imaju manje iskustva, više se koriste spomenutim metodama implementacije strategije.
- (6) Koeficijent utjecaja uporaba kvantitativnih metoda implementacije strategije na broj uposlenih ima pozitivan predznak. Dakle, češće korištenje kvantitativnih metoda povećava broj uposlenih. No, ako u poduzeću postoji učestalije korištenje kvalitativnih metoda implementacije strategije, broj se uposlenih smanjuje.
- (7) Veći prihod poduzeća omogućuje upošljavanje novih djelatnika.
- (8) Poduzetnici u Hrvatskoj muškog spola upošljavaju više djelatnika od poduzetnica.
- (9) Veći broj organizacijskih razina u poduzeću implicira i veći broj uposlenih.

Diskusija

Dobijeni model utjecaja na broj uposlenih u poduzećima hrvatskih poduzetnika pokazuje neke bitne razlike u odnosu na prethodna istraživanja. Jedan od najzanimljivijih rezultata odnosi se na ispitivanje utjecaja obrazovanja hrvatskih poduzetnika. Naime, prethodna istraživanja istražuju samo direktne utjecaje obrazovanja na broj uposlenih. Tako (Roper, 1998.) otkriva da porastom obrazovanja poduzetnika raste i broj uposlenih i (Šarlija, 1999.) da kod hrvatskih poduzetnika ne postoji izravan utjecaj obrazovanja na broj uposlenih. U ovome su radu u model uključene dvije latentne varijable kojima se pokušava objasniti struktura ovisnosti varijabli. Uvođenje latentnih varijabli (kvantitativne i kvalitativne metode implementacije strategije) otkriva da je totalan utjecaj obrazovanja poduzetnika na broj uposlenih negativan. Obrazovaniji poduzetnici nisu skloni upotrebi kvantitativnih, ni kvalitativnih metoda implementacije strategije. Takav rezultat zabrinjava i nameće pitanje o kvaliteti formalnog obrazovanja poduzetnika u Hrvatskoj. Ovim je istraživanjem ispitano formalno obrazovanje poduzetnika. Ono je kod hrvatskih poduzetnika visoko, ali im nedostaju praktična znanja i iskustvo u pokretanju poslovnih operacija i menadžmenta (Bahtijarević-Šiber, 1998.). Naime, potrebno bi bilo istražiti koja znanja poduzetnici u Hrvatskoj imaju, a koja nemaju, a bila bi im potrebna u proširivanju vlastitog poslovanja. To više što je ovo istraživanje pokazalo da upotreba kvantitativnih metoda povećava broj uposlenih. No, isto tako, valja imati na umu činjenicu da poduzetnici često raspolažu ograničenim financijskim mogućnostima kojima ostvaruju samozaposlenje, pa zato nastoje poslovanje obaviti samostalno.

Direktan je utjecaj godina iskustva poduzetnika na broj uposlenih pozitivan. No, poduzetnici s više godina radnog iskustva manje primjenjuju kvantitativne i kvalitativne metode implementacije strategije. Takav rezultat također nalaže potrebu daljeg istraživanja da bi se otkrile one vještine, znanja i sposobnosti kojima iskusniji poduzetnici u Hrvatskoj raspolažu. Isto bi tako bilo zanimljivo ispitati psihološki karakter poduzetnika u Hrvatskoj i njegov utjecaj na broj uposlenih.

U model su uključene dvije varijable iz okoline poduzeća. Pokazalo se da nepredvidivost akcija konkurenata i mijenjanje proizvodne tehnologije i usluga utječu na povećanje broja uposlenih. Poduzeće mora angažirati više ljudi da bi se obranilo od konkurencije i od učestale promjene proizvodne tehnologije i usluga. Zanimljivo bi bilo istražiti utjecaje još nekih varijabli iz okoline poduzeća, kao npr. potražnju i ukuse potrošača, cjenovnu konkurenciju, gubitak tržišta za proizvode i dr. Naime, $R^2=0,62$ upućuje da je ostalo još bitnih varijabli koje utječu na broj uposlenih, a koje nisu uključene u ovaj model.

Radi što boljeg razumijevanja utjecaja na broj uposlenih u poduzećima hrvatskih poduzetnika, potrebno je raditi na definiranju i uključivanju, kako mikroekonomskih tako i makroekonomskih varijabli u model. Poduzetništvo je važan čimbenik razvitka svake države. Da bi se ono moglo razvijati, potrebni su ekonomski, politički i sociološki uvjeti. Istraživanjem hrvatskih poduzetnika i njihovih poduzeća pomaže se u otkrivanju bitnih karakteristika i poduzetnika i poduzeća, a koje su važne za poticanje i razvitak poduzetništva u Hrvatskoj.

LITERATURA:

1. *Bahtijarević-Šiber, F.*: "Some Characteristics of Entrepreneurs and Their Businesses", *Ekonomski pregled*, 49, 6, 1998., str. 607-623.
2. *Bollen, K. A.*: "Structural Equations with Latent Variables", John Wiles & Sons, New York, 1989.
3. *Deželjin, J., Deželjin, J., Dujanić, M., Tadin, H., Vujić, V.*: "Poduzetnički menadžment", Alinea, Hita-consulting, M.E.P. Consult, Sveučilište u Rijeci, Zagreb, 1999
4. *Hair, J. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L., Black, W. C.*: "Multivariate Data Analysis with Readings", Prentice Hall, Ney Jersey, USA, 1995.
5. *Mata, J.*: "Markets, Entrepreneurs and the Size of New Firms", *Economics Letters*, 52, 1996., str. 89-94.
6. *Roper, S.*: "Entrepreneurial Characteristics, Strategic Choice and Small Business Performance", *Small Business Economics*, 11:11-24, 1998.
7. Statistički ljetopis Republike Hrvatske 1998.
8. Statistički ljetopis Republike Hrvatske 1999.
9. *Šarlija, N.*: "Utjecaj dobi, spola i obrazovanja poduzetnika na broj uposlenih u poduzećima hrvatskih poduzetnika", *Ekonomski pregled*, 10, god. 50, Zagreb, 1999., str. 1292-1300.

ANALYSIS OF IMPACT OF ENTREPRENEURS' CHARACTERISTICS
TO THE NUMBER OF EMPLOYEES IN CROATIAN COMPANIES

Summary

The paper represents a research model of impact to the number of employees in companies owned by Croatian entrepreneurs. The research was carried out on a sample of 200 companies in Croatia. Analyzed were impacts of competitiveness, productive technology and services at market, experiences and education of entrepreneurs, of new and bought company to implementation of strategy of companies, and impacts of quantitative methods of strategy implementation of companies, hierarchy structure, company revenue, experience, education and sex of entrepreneurs to the number of employees in companies of Croatian entrepreneurs. The model of structural equations is used for analysis of mentioned impacts.